



دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد

عنوان:

ترس از جرم در فضاهای عمومی شهر مشهد

استاد راهنما:

دکتر علی یوسفی

اساتید مشاور:

دکتر حسین بهروان

دکتر عبدالرضا جوان جعفری

دانشجو

سمانه جهانی

دی ماه ۱۳۹۰

چکیده

هدف این مطالعه بررسی ترس از جرم در فضاهای عمومی (معاور عمومی) شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن می‌باشد. داده‌ها با تکنیک پیمایش و با حجم نمونه ۲۰۰ نفر جمع‌آوری شده است. نتایج نشان داد که میانگین ترس از جرم در فضای عمومی داخل محلات ۳۳/۱ درصد و میانگین ترس از جرم در فضای عمومی خارج از محلات ۴۵/۱ درصد بوده است که این امر نشان دهنده بالاتر بودن میزان ترس از جرم افراد در فضاهای خارج از محلات نسبت به داخل محلات بوده است. بیشترین میزان ترس از جرم در فضای عمومی داخل محلات، ترس از سرقت منزل و بیشترین میزان ترس از جرم در فضای عمومی خارج از محلات، ترس از کیف قاپی یا کیف‌زنی بوده است. متغیرهای درک خطر جرم، تصورات از مکان (حس مکان، خوانایی)، اثربخشی جمعی (سرمایه اجتماعی محله و کنترل اجتماعی غیررسمی)، فعالیت و حضور در مکان، مدت سکونت در مکان، قربانی شدن مستقیم و غیرمستقیم، از میان عوامل کنشی و بی‌نظمی، دسترس‌پذیری مکان و ترکیب سنی ساکنین از میان عوامل ساختاری رابطه معنادار با ترس از جرم داشته‌اند. همچنین تعامل میان عوامل کنشی و ساختاری شامل تعامل میان متغیرهای بی‌نظمی و اثربخشی جمعی، ترکیب سنی ساکنین و آسیب‌پذیری، منزلت مکانی و آسیب‌پذیری دارای رابطه معنادار با میزان ترس از جرم در فضای عمومی داخل و خارج از محلات بوده‌اند و توانسته‌اند ۸۱ و ۸۲ درصد از واریانس ترس از جرم در فضای عمومی داخل و خارج از محلات را تبیین کنند.

کلید واژه‌ها: ترس از جرم، فضا، فضای عمومی

فهرست مطالب

۱	فصل اول طرح تحقیق
۲	۱-۱ بیان مسأله
۴	۱-۱-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۱-۱-۲ اهداف تحقیق
۶	۱-۱-۳ سوالات اساسی تحقیق
۷	۲-۱ تعریف مفاهیم کلیدی
۱۰	فصل دوم طرح نظری
۱۱	۱-۲ اسوابق تجربی
۱۱	۱-۲-۱ اسوابق خارجی
۱۴	۱-۲-۲ اسوابق داخلی
۱۶	۱-۲-۳ تلخیص سوابق تجربی
۱۷	۲-۲ اسوابق نظری
۱۷	۲-۲-۱ نظریه روانشناسی مکان
۲۰	۲-۲-۲ نظریه تفسیر یا درک خطر جرم
۲۳	۲-۲-۲ نظریه چشمان خیابان
۲۴	۲-۲-۳ نظریه معنای شهر
۲۵	۲-۲-۴ نظریه آسیب پذیری
۲۷	۲-۲-۴ نظریه قربانی شدن
۲۷	۲-۲-۵ نظریه پنجره شکسته
۲۸	۲-۲-۶ نظریه حس مکان
۳۱	۲-۲-۷ نظریه کنترل اجتماعی
۳۴	۲-۲-۸ تلخیص سوابق نظری
۳۵	۳-۲ چارچوب نظری ترس از جرم
۳۷	۳-۲-۱ تعریف پیشنهادی ترس از جرم
۳۷	۳-۲-۲ عوامل مؤثر بر ترس از جرم

- ۳۷ _____ ۱-۲-۳-۲ عوامل کنشی
- ۳۸ _____ ۲-۲-۳-۲ عوامل ساختاری
- ۳۹ _____ ۳-۳-۲ فرضیات اساسی ترس از جرم

۴۲ _____ فصل سوم روش تحقیق

- ۴۳ _____ ۱-۳ موضوع مشاهده
- ۴۳ _____ ۲-۳ چگونگی مشاهده
- ۴۳ _____ ۱-۲-۳ سنجش متغیرها
- ۴۴ _____ ۱-۲-۳-۱-۱ تعریف عملیاتی متغیرها
- ۴۴ _____ ۱-۲-۳-۲-۱ تهیه مقیاس های سنجش
- ۴۴ _____ ۱-۲-۳-۳-۱ تنظیم پرسشنامه
- ۴۶ _____ ۱-۲-۳-۴-۱ اعتبار و روائی مقیاس ها
- ۴۶ _____ ۱-۲-۳-۴-۱-۱ اعتبار صوری ترس از جرم
- ۴۸ _____ ۱-۲-۳-۴-۱-۲ اعتبار سازه (تحلیل عاملی)
- ۴۹ _____ ۱-۲-۳-۴-۱-۳ روائی مقیاسها

۵۰ _____ ۳-۳ میدان مشاهده

- ۵۰ _____ ۱-۳-۳ طرح نمونه گیری
- ۵۰ _____ ۱-۳-۳-۱ تعیین تعداد حجم نمونه
- ۵۱ _____ ۱-۳-۳-۲ شیوه نمونه گیری

۵۲ _____ ۴-۳ تحلیل داده ها

- ۵۲ _____ ۱-۴-۳ پردازش داده ها
- ۵۲ _____ ۲-۴-۳ سطح تحلیل
- ۵۲ _____ ۳-۴-۳ شاخص سازی داده ها
- ۵۳ _____ ۴-۴-۳ تکنیک های تحلیل داده

۵۴ _____ فصل چهارم یافته های تحقیق

- ۵۵ _____ ۱-۴ ویژگیهای جمعیت شناختی محلات
- ۵۶ _____ ۲-۴ توصیف ترس از جرم در فضای عمومی شهر مشهد
- ۵۷ _____ ۱-۲-۴ توصیف ترس از جرم در فضای عمومی داخل و خارج از محلات به تفکیک منطقه سکونت

۲-۲-۴ توصیف انواع ترس از جرم در فضای عمومی داخل محلات به تفکیک منطقه سکونت _____ ۵۸

۲-۲-۳ آماره های توصیفی ترس از جرم در فضای عمومی داخل و خارج از محله _____ ۵۹

۳-۴ تحلیل چندگانه چندمتغیره ترس از جرم _____ ۶۰

۳-۴-۱ نتایج آزمون چندمتغیره _____ ۶۰

۳-۳-۴ نتایج آزمون های بین گروهی _____ ۶۱

۳-۳-۴ پارامترهای کنشی و ساختاری مؤثر بر ترس از جرم _____ ۶۴

فصل پنجم بحث و نتیجه گیری _____ ۶۷

۱-۵ خلاصه یافته ها _____ ۶۸

۲-۵ بحث و نتیجه گیری _____ ۶۸

ضمائم _____ ۷۴

فهرست منابع _____ ۷۵

پرسشنامه _____ ۸۴

فهرست جداول

- جدول ۱: تلخیصی از سوابق تجربی ترس از جرم ۱۶
- جدول ۲: عوامل تشکیل دهنده مکان از دیدگاه پونتر و مونتگمری ۲۰
- جدول ۳: سطوح حس مکان ۳۱
- جدول ۴: تلخیص سوابق نظری ترس از جرم ۳۴
- جدول ۵: تعاریف عملیاتی متغیرهای تحقیق ۴۵
- جدول ۶: تحلیل عاملی متغیرهای وابسته و مستقل ۴۹
- جدول ۷: ضرایب روانی مقیاس ها در تحقیق ترس از جرم در فضاهای عمومی شهر مشهد ۵۰
- جدول ۸: نحوه توزیع حجم نمونه ۵۲
- جدول ۹: توزیع درصد فراوانی و میانگین ویژگیهای جمعیت شناختی محلات ۵۶
- جدول ۱۰: درصد فراوانی میزان ترس از جرم در فضای داخل و خارج از محلات ۵۷
- جدول ۱۱: میانگین وزنی ترس از جرم در فضای عمومی داخل و خارج از محلات به تفکیک منطقه سکونت ۵۷
- جدول ۱۲: درصد فراوانی میزان ترس از جرم در فضای عمومی داخل محلات به تفکیک منطقه سکونت ۵۹
- جدول ۱۳: آماره های توصیفی ترس از جرم در فضای عمومی داخل و خارج از محله ۶۰
- جدول ۱۴: نتایج آزمون چندمتغیره پیلای ۶۱
- جدول ۱۵: نتایج آزمونهای بین گروهی ۶۳
- جدول ۱۶: پارامترهای عوامل کنشی و ساختاری مؤثر بر ترس از جرم ۶۶

فهرست اشکال

- شکل ۱: مدل تحلیل نظری ترس از جرم ۴۱

فصل اول طرح تحقیق

۱- بیان مسأله

فضای شهری، کالبدی است که در آن حیات انسانی به حرکت در می‌آید. لذا حرکت انسان در درون این کالبد، نیازمند فضایی است که با شرایط روحی، روانی و فیزیکی ساکنان مطابقت داشته باشد. این فضا با از دست دادن امنیت روانی خود، تنها یک شریان ارتباطی خواهد شد (فائز مقامی و کرمی، ۱۳۸۹: ۵۲).

در درون این فضای شهری، "ترس از جرم"^۱ یک واقعیت و مسئله اجتماعی (رید و رابرتز^۲، ۱۹۹۸: ۳۱۳) که تأثیر قابل توجهی بر نارضایتی شهری دارد (بلویوم و هانکه، ۲۰۰۵: ۴۶۵؛ مایشلی و همکاران، ۲۰۰۴؛ لیسکا و همکاران، ۱۹۸۲، نقل از همتی، ۱۳۸۶: ۱۳۲؛ اسکوگان و مکث فیلد، ۱۹۸۱: ۴۹؛ بنیستر و فایف، ۲۰۰۱، شویتزر و همکاران، ۱۹۹۹: ۵۹؛ پین، ۲۰۰۱: ۸۹۹) و عوامل بسیاری در شهرها به وجود آورنده و تشدیدکننده آن می‌باشند (مایسلی و همکاران، ۲۰۰۴: ۷۷۷). وجود ترس از جرم در محیط‌های شهری، نشانگر مخاطره‌آمیز بودن جوامع در عصر مدرن می‌باشد. بنابراین ترس، ویژگی دوران مدرن است (سیمون، ۲۰۰۱ به نقل از سراج و گیلانی، ۱۳۸۹: ۲۲۶).

"فضاهای عمومی مهم‌ترین بخش فضاهای شهری را تشکیل می‌دهند و شامل خیابان‌ها، میدان‌ها، کوچه‌ها و در کل همه مکان‌هایی هستند که مردم به آن‌ها دسترسی فیزیکی و بصری دارند" (تیبالدز^۳، ۱۹۹۲: ژان پیرموره و دیگران، ۱۳۷۳؛ ایزاک ژوزف به نقل از فیالکوف، ۱۳۸۳: ۹۳؛ والرز به نقل از مدنی‌پور، ۱۳۷۹، هانا آرت، نقل از محمودی‌نژاد، ۱۳۸۸؛ کاسینتاز^۳، ۱۹۹۵ نقل از شارع‌پور، ۱۳۸۷: ۲۲۵). از میان فضاهای عمومی شهری، خیابانها و معابر عمومی مهم‌ترین، حساس‌ترین و بیشترین فضاهای عمومی یک شهر را تشکیل می‌دهند (بحرینی، ۱۳۷۵: ۵). ترس از جرم نیز از جمله مسائل بسیار چشم‌گیری است که سبب کاهش دسترسی به فضاهای عمومی و محدود شدن تعامل با این فضاها می‌گردد. ترس به شکل معناداری بر فرم و شکل شهر، طراحی شهری، مسکونی و توزیع فضایی ساکنین تأثیرگذار است (لمانسکی^۴، ۲۰۰۴: ۱۰۲؛ بنیستر و فایف، ۲۰۰۱). "مفهوم امنیت در فضای شهری از یک سو با جرم و از سوی دیگر با مفهوم مواجهه با جرم (قربانی جرم شدن) و ترس از جرم دیدن ارتباط پیدا می‌کند" (کارمونا، ۲۰۰۳ به نقل از مدیری، ۱۳۸۵: ۱۴). در واقع وجود رابطه میان جرم و شهر و تقویت این رابطه توسط برخی از ویژگی‌های شهری (تراکم جمعیت، ناهمگنی قومی و فرهنگی و...)، سبب می‌گردد که ساکنین شهرهای بزرگ در مواجهه با جرائم دچار ترس و نگرانی گردند و این ترس و نگرانی، تعاملات فرد با

^۱ Fear of crime

^۲ Lesley Williams Reid and J. Timmons Roberts

^۳ Kasintiz

^۴ Charlotte Lemanski

فضا را محدود می‌نماید (علیخواه و نجیبی، ۱۳۸۴). بنابراین با درک خطر بالقوه در یک محیط، احساس ترس در فرد ایجاد می‌گردد (فرارو، ۱۹۹۵). ترس از جرم واکنشی احساسی نسبت به جرم یا نشانه‌های آن می‌باشد (فرارو،^۵ ۱۹۹۵؛ فرارو و لاگرانگ، ۱۹۸۷ به نقل از وار ۲۰۰۰) و "برآیندی از تجربیات، خاطرات و روابط افراد با فضا است" (کاسکلا^۶ ۱۹۹۷ به نقل از یاوز، ۲۰۱۰: ۲۴۹۲). به طور کلی ترس از جرم سطح وسیعی از واکنشهای تجربی و عاطفی نسبت به جرم و بی‌نظمی‌هایی است که افراد و جوامع به وجود آورنده آنها می‌باشند (هالوی و جفرسون^۷ ۱۹۹۷، لودر و همکاران^۸ ۱۹۹۸ به نقل از پین، ۲۰۰۰: ۳۶۷).

"به گفته دیوید هاروی هرگونه نظریه عامی در مورد شهر باید بتواند فرایندهای اجتماعی در شهر را به شکل فضایی شهر ارتباط دهد. شیوه شکل‌گیری فضا می‌تواند تأثیری عمیق بر فرایندهای اجتماعی داشته باشد. سیمای فضایی یک مکان، در واقع انعکاس روابط اجتماعی است. با تخیل جامعه‌شناختی می‌توان به نقش فضا و مکان در زندگی فرد پی برد و تشخیص داد که چگونه ارتباطات میان افراد و میان سازمان‌ها، از فضایی که آنها را از هم جدا می‌کند، تأثیر می‌پذیرد" (هاروی، ۱۳۷۶: ۲). در این نوشتار نیز سعی بر آن است که در کنار بررسی عوامل اجتماعی، مؤلفه‌های فضایی و کالبدی تأثیرگذار بر ترس از جرم افراد در فضای عمومی داخل و خارج از محلات بررسی شود.

^۵ K.F, Ferarro

^۶ H, Koskela

^۷ Hollway and Jefferson

^۸ Loader et al

۱-۱-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق

عرصه عمومی قوی به عنوان عنصری اساسی برای سلامت جامعه مطرح است و دارایی یا سرمایه اجتماعی به شمار می‌رود که می‌توان از آن در هماهنگی و پیوند ساکنین جامعه با یکدیگر استفاده کرد (مدنی پور، ۱۳۸۷).

از میان فضاهای عمومی شهری، خیابان‌ها و پیاده‌روهایشان، اصلی‌ترین ارگان‌های حیاتی شهرند. اگر خیابان‌های شهری از وحشی‌گری و ترس در امان باشند، کل شهر از وحشی‌گری و ترس در امان است. حفظ امنیت شهر، وظیفه اساسی خیابانها و پیاده‌راه‌های یک شهر است (جاکوبز، ۱۳۸۶: ۲۹) و باید اهمیت خیابان به عنوان عنصر کلیدی سازنده ساختار شهر احیا شود (تیبالدز، ۱۳۸۵). "در واقع "فقدان ترس" و "احساس امنیت"^۹ در فضاهای عمومی که سرپل‌های ارتباطی ساکنین شهر هستند، شرط ضروری حیات شهری است. امنیت ملموس یک محیط، شرط لازم برای جذب مردم به سوی محلات داخل شهر است" (رای گیندروز، به نقل از ارندت و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳۳). "به گفته الین (۱۹۹۷) اگر مردم فضایی را به دلیل عدم راحتی یا ترس استفاده نکنند، فضای عمومی از بین رفته است" (مدیری، ۱۳۸۵: ۱۳). در واقع یکی از ویژگی‌های فضاهای شهری ضعیف و ناکارآمد، قابلیت تولید حجم وسیعی از اضطراب و هراس است. به دنبال وجود استرس و فشار در محیط، میدان اداری فرد محدود گردیده و قسمت عظیمی از توانایی تفکر عقلانی وی از بین می‌رود و قدرت یادگیری وی نیز کاهش می‌یابد (سالینگاروس، ۱۹۹۹: ۳۳).

"از سوی دیگر حق مسلم و قطعی هر انسانی است که در جامعه‌ای امن زندگی کند. لذا تأمین امنیت و به دنبال آن ایجاد سرزندگی به عنوان شاخصه اصلی بعد کیفی محیط زندگی، بسیار حائز اهمیت است" (رضازاده و خبیر، ۱۳۸۹: ۵۸).

ترس از جرم یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سلامت عمومی نیز محسوب می‌گردد؛ به گونه‌ای که تحقیقات بسیاری بر روی تأثیر آن بر رفاه و سعادت شخصی متمرکز شده‌اند (هومل شیم و همکاران، ۲۰۱۰: ۱؛ جکسن و

^۹ امنیت (security) در معنای لغوی، ایمن شدن، در امان بودن و آرامش خاطر داشتن را می‌رساند (معین، ۱۳۷۵: ۳۵۴)؛ این مفهوم در زبان انگلیسی از ریشه لاتین *securus* به معنای نداشتن دله‌ره است. بنابراین معنای لغوی امنیت، رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، دغدغه، هراس، ترس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین، ضامن است (ماندل، ۱۳۷۹: به نقل از ساروخانی، ۱۳۸۵: ۸۸؛ کلمتس، ۱۳۸۴: به نقل از امیرکافی، ۱۳۸۸).

استافورد^{۱۰}، ۲۰۰۹: ۸۳۲؛ صدیق سروستانی، ۱۳۸۵؛ گرین و همکاران^{۱۱}: ۲۰۰۲: ۱۰). از طرف دیگر ترس از جرم مقوله‌ای است که تأثیرات مخربی بر روابط اجتماعی و کیفیت زندگی دارد. این تأثیرات را در دو سطح می‌توان ملاحظه نمود: ترس از جرم در سطح فردی، سبب کاهش آزادی فرد (به دنبال محدود شدن تحرک و جابجایی- های وی)، کاهش معاشرت‌های عمومی، اعتماد متقابل و سرمایه اجتماعی فرد (بنیستر و فایف، ۲۰۰۱)، ایجاد اضطراب و نگرانی در فرد، بیگانگی و نارضایتی از زندگی و مراقبت و محافظت غیرضروری افراد از خودشان می‌گردد و در سطح اجتماعی، باعث کاهش کنترل اجتماعی غیررسمی، تبدیل خیابان‌های عمومی شهری به مکان‌هایی خطرناک و کاهش استفاده از فضاهای شهری، کاهش انسجام و همبستگی محلی و مشارکت در انجمن‌های محلی و گروه‌های اجتماعی می‌گردد (کایا و کابات^{۱۱}، ۲۰۰۷؛ آرام، ۱۳۸۸؛ گرین و همکاران^{۱۲}، ۲۰۰۲؛ کوهم^{۱۳}، ۲۰۰۹: ۲؛ فرانکلین و همکاران^{۱۴}، ۲۰۰۸: ۲۰۴؛ جکسن و گری^{۱۵}، ۲۰۱۰: ۱؛ گرابوسکی^{۱۶}، ۱۹۹۵: ۱؛ ویلسون، دنجز، ۲۰۰۰ به نقل از همتی، ۱۳۸۶: ۱۳۳؛ دلبویانت^{۱۷}، ۲۰۰۸: ۳۹؛ اسکوگان و مکث فیلد^{۱۸}، ۱۹۸۱: ۱۲؛ وایت^{۱۹} ۱۹۸۷ به نقل از مک کرا و همکاران، ۲۰۰۵؛ مایشلی و همکاران، ۲۰۰۴؛ بنیستر و فایف^{۲۰}، ۲۰۰۱). بنابراین ترس از جرم اهمیتی همانند جرم پیدا نموده است (میلر، ۱۹۷۳ به نقل از لوئیس و سالم^{۲۱}، ۱۹۸۸) " به گونه‌ای که زندگی تعداد زیادی از مردم بیشتر از خود جرم، تحت تأثیر ترس از جرم می‌باشد" (یاوز و ولچ^{۲۲}، ۲۰۱۰: ۲۴۹۱؛ صدیق سروستانی، ۱۳۸۵؛ ضابطیان و رفیعیان، ۱۳۸۷: ۵۰؛ شویتزر و همکاران^{۲۳}، ۱۹۹۹: ۵۹؛ ایوانز و فلچر^{۲۴}، ۲۰۰۰: ۳۹۵).

تحقیقات انجام شده در باب احساس ناامنی در شهر مشهد (بهروان، ۱۳۸۸؛ قدرتی و همکاران، ۱۳۸۸؛ مظلوم خراسانی و اسماعیلی، ۱۳۸۵؛ زنجانی‌زاده، ۱۳۸۰) نیز نشان‌دهنده پایین بودن احساس امنیت شهروندان و ضرورت پرداختن به این موضوع می‌باشد.

-
- ^{۱۰} Jonathan Jackson, Mai Stafford
^{۱۱} Burcu Kaya, Ayşe Sema Kubat
^{۱۲} Geoff Green, Jan M. Gilbertson, Michael F.J. Crimsley
^{۱۳} Steven A. Kohm
^{۱۴} Travis W. Franklin, Cortney A. Franklin, Noelle E. Fearn
^{۱۵} Jonathan Jackson, Emily Gray
^{۱۶} P. N. Grabosky
^{۱۷} Brian R. Wyant
^{۱۸} Wesley Skogan, Michael Maxfield
^{۱۹} White et al
^{۲۰} Bannister and fyfe
^{۲۱} Dana Lewis, Cereta Salem
^{۲۲} Nilay Yavuz and Eric W. Welch
^{۲۳} John H. Schweitzer, June Woo Kim, and Juliette R. Mackin
^{۲۴} David J. Evans, Mike Fletcher

بنا بر اهمیت اجتماعی پدیده ترس از جرم (با توجه به پیامدهای منفی آن) و محدودیت تحقیقات انجام شده در شهر مشهد در این زمینه (تحقیقات انجام شده در شهر مشهد به ندرت به بررسی تأثیر مؤلفه‌های فضایی و کالبدی بر ترس از جرم پرداخته‌اند)، انتخاب این موضوع برای تحقیق بسیار ضروری می‌نماید.

۲-۱-۱ اهداف تحقیق

اهداف مورد نظر برای انجام این تحقیق و پژوهش عبارتند از:

۱. شناسایی میزان ترس از جرم در فضاهای عمومی (معاپر) شهر مشهد
۲. شناسایی عوامل مؤثر بر ترس از جرم در فضاهای عمومی (معاپر) شهر مشهد

۳-۱-۱ سؤالات اساسی تحقیق

باتوجه به اهداف ذکر شده سؤالات اساسی تحقیق حاضر به شرح زیر می‌باشند:

۱. میزان ترس از جرم در فضاهای عمومی (معاپر) شهر مشهد چقدر است؟
- ۲: عوامل مؤثر بر ترس از جرم در فضاهای عمومی (معاپر) شهر مشهد کدامند؟

۲-۱- تعریف مفاهیم کلیدی

۱-۲-۱- افضا

مفهوم فضا و به طور اخص فضای شهری از جمله مباحث پرجاذبه‌ای است که امروزه توجه بسیاری از اندیشمندان مسایل شهری را به خود جلب نموده است. آدمی بنا به طبیعت خاص خود برای ادامه حیات به زنجیره‌ای از تعاملات میان خود، محیط و پدیده‌های اطرافش نیازمند است. این نوع ارتباطات نیازمند بستری است که بدان فضا اطلاق می‌گردد (هیلر و هانسون^{۲۵}، ۱۹۸۴ به نقل از کربلایی نور و ریاحی دهکردی، ۱۳۸۵). "فضا مانند سایر مفاهیم متافیزیکی بسیار پیچیده است و مجموعه‌ای از کالبد و محتواست" (میرکتولی و منافی آذر، ۱۳۸۸: ۲۲).

به اعتقاد جرج زیمل^{۲۶} فضا بستری برای کنش اجتماعی است که خود نیز به صورت اجتماعی شکل می‌گیرد. بنابراین یکی از ملموس‌ترین ویژگی‌های حیات اجتماعی می‌باشد (لچنر^{۲۷}، ۱۹۹۱). "در واقع فضا^{۲۸} مفهومی کلیدی برای درک فهم افراد از جهان اجتماعی پیرامونشان می‌باشد که به وضوح بر فضای روابط اجتماعی تأثیرگذار است" (شارما، ۲۰۰۳: ۴۰۶).

به طور کلی فضا نقطه‌ای خاص بر روی زمین، قابل تعریف و شناسایی و کالبدی برای برقراری تعاملات اجتماعی و انجام فعالیت‌های بشری است. ابعاد فیزیکی و اجتماعی شهر، رابطه پویایی با یکدیگر دارند. بافت فیزیکی با روندهای متفاوت اجتماعی تولید شده، مشخص می‌گردد.

مطابق مدل کانتر (۱۹۷۶)، ویژگی یا مؤلفه‌های فضای شهری در سه دسته اساسی جای می‌گیرند: فعالیت، خصوصیات کالبدی و معانی محیط (نقل از مدیری، ۱۳۸۷: ۷۶؛ نقل از اسمالدان و دیگران، ۲۰۰۷؛ شامای، ۱۹۹۹: ۳۴۹). "از نظر کانتر مکان نمی‌تواند مستقل و جدا از فرد باشد. براساس این مدل، مکان بخشی از فضای طبیعی یا فضای ساخته شده است که به لحاظ مفهومی یا مادی محدوده‌ای مشخص دارد و نتیجه روابط متقابل میان سه عامل رفتار انسانی با مفاهیم (تصورات مکانی) و مشخصات کالبدی مربوط به آنهاست. با اقتباس از نظر کانتر می‌توان گفت کیفیت محیط عبارت از برآیند این سه مؤلفه است که هر یک از آنها عهده‌دار برآورده ساختن یکی از کیفیت‌های محیط است" (کانتر، ۱۹۷۱ به نقل از فلاحت، ۱۳۸۴: ۳۶).

^{۲۵} Bill, Hillier & Julienne, Hanson

^{۲۶} Georg, Simmel

^{۲۷} Frank, J Lechner

^{۲۸} space

"فضای شهری مصنوعی است سازمان یافته، آراسته و واجد نظم که به صورت بستری برای فعالیت‌ها و رفتارهای انسانی عمل" (زوکر^{۳۰}، ۱۹۵۹ به نقل از پاکزاد، ۱۳۸۵: ۸۱). فضای شهری تنها یک مفهوم کالبدی نیست، بلکه در درون آن تعاملات شهروندی و فعالیت‌های شهری رخ می‌دهد، یعنی کالبدی است که مکان برقراری فعالیت‌های شهری یا عرصه بروز تعاملات اجتماعی است (کاشانی جو، ۱۳۸۹: ۹۶). «هانا آرنه» حوزه عمومی را جایی می‌داند که عمل، توسط دیگران دیده و شنیده می‌شود و چون دیدن و شنیدن رابطه‌ای بین انسانهاست، بنابراین حوزه عمومی مستلزم حضور دائمی دیگران است (نقل از محمودی نژاد، ۱۳۸۸). آن دسته از فضاهای شهری که عموم مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند در زمره فضاهای عمومی جای می‌گیرند. از جمله این فضاها می‌توان به خیابان‌ها، معابر، پارک‌ها اشاره نمود (تیبالدز ۱۹۹۲؛ ژان پیرموره و دیگران، ۱۳۷۳؛ ایزاک ژوزف به نقل از فیالکوف، ۱۳۸۳: ۹۳؛ والرز به نقل از مدنی پور، ۱۳۷۹، پاکزاد، ۱۳۸۵). "بنابراین عمومی و در دسترس بودن، دو ویژگی اساسی فضای عمومی است: این فضاها در دسترس کلیه مردم شهر قرار دارند و به عنوان امکان عمومی، قاطبه مردم از آنها استفاده می‌کنند" (پیرموره و دیگران، ۱۳۷۳: ۱۹؛ شارع پور، ۱۳۸۷: ۲۲۵). از میان فضاهای عمومی شهری، خیابان‌ها و معابر عمومی مهم‌ترین، حساس‌ترین و بیشترین فضاهای عمومی یک شهر را تشکیل می‌دهند (بحرینی، ۱۳۷۵: ۵). خیابان‌ها و پیاده‌روهایشان، اصلی‌ترین ارگان‌های حیاتی شهرند (جاکوینز، ۱۳۸۶: ۲۹).

۱-۲-۳ ترس

ترس یکی از ویژگیهای جوامع مدرن (تودر، ۲۰۰۳) و از سوی دیگر یکی از احساسات اولیه و پایه انسان است (ترنر، ۲۰۰۷). از نظر هاگ^{۳۱}، ترس یک مفهوم مجرد و واحد نیست بلکه مجموعه بسیاری پیچیده‌ای از نگرشها و احساسات است (ویلیامز و دیگران، ۲۰۰۰ به نقل از ربانی و همی، ۱۳۸۷). "در برخی موقعیت‌ها، انسان با یک سری محرکها، موضوعات و مؤلفه‌های شناختی و ذهنی روبرو می‌شود که برای او تهدید کننده است. بازشناسی

^{۲۹} «بر اساس فرهنگ انگلیسی آکسفورد (۱۹۹۳) واژه public به معنای کلی و در اکثر معانی متضاد خصوصی ست... در جدیدترین ویرایش فرهنگ فشرده آکسفورد (۱۹۹۰) تعریفی مشابه مطرح شده است: متعلق یا متوجه مردم به مثابه یک کلیت و در کنارش در دسترس یا اشتراکی برای همه مردم با آزادی موجود یا انجام شدنی». (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۲۱۳).

^{۳۰} Paul, Zucker

^{۳۱} M, Hough

این محرک‌های تهدید کننده (واقعی یا خیالی) احساس ترس را در فرد به وجود می‌آورد" (کجباف و ربانی، ۱۳۸۱: ۳۶).

۱-۲-۴ جرم

"اقدام به عملی که برخلاف موازین، مقررات، قوانین و معیارهای ارزشی و فرهنگی هر جامعه باشد، در آن جامعه بزهکاری یا جرم تلقی می‌گردد" (فرجاد، ۱۳۷۴: ۱۶۹). "به نظر دورکیم نیز جرم عملی است که وجدان عمومی را جریحه دار می‌کند. به عبارت دیگر هر فعل یا ترک فعلی که نظم، صلح و آرامش اجتماعی را مختل می‌سازد و قانون نیز برای آن مجازات تعیین کرده باشد جرم محسوب می‌شود" (ستوده، ۱۳۷۲: ۸۷).

۱-۲-۵ ترس از جرم

ترس از جرم مجموعه وسیعی از واکنش‌های تجربی، عاطفی و احساسی منفی ناشی از خطر آسیب و قربانی شدن می‌باشد. خطری که فرد آن را برآیند جرم و بی‌نظمی‌هایی می‌داند که افراد، جوامع و محیط به وجود آورنده آن‌ها می‌باشند (فرارو، ۱۹۹۵). بنابراین می‌توان گفت ترس از جرم یک واکنش احساسی، روانشناختی و عاطفی نسبت به جرم یا حوادث احتمالی مرتبط با جرم است و درک خطر جرم، علت اصلی ترس از جرم می‌باشد نه خود آن و باید میان این دو مفهوم تمایز قایل شد. با درک خطر بالقوه در یک محیط یا موقعیت، ترس در فرد ایجاد می‌گردد (فرارو، ۱۹۹۵؛ وار، ۲۰۰۰).

فصل دوم طرح نظری

در این بخش به دنبال آن هستیم که از طریق رجوع به سوابق تجربی و نظری به سؤالات اساسی تحقیق پاسخ داده شود. بنابراین ابتدا به بررسی تحقیقات انجام شده در باب ترس از جرم پرداخته می‌شود و سپس در بخش سوابق نظری، نظریات مرتبط با موضوع تحقیق مطرح می‌گردد. پس از بررسی سوابق تجربی و نظری و ارائه جمع‌بندی نهایی در این زمینه، چارچوب نظری تحقیق بیان می‌شود و در نهایت پس از ارائه فرضیات تحقیق، مدل نظری تحقیق ترسیم می‌گردد.

۲-۱ سوابق تجربی

تحقیقات مختلفی به بررسی تجربی ترس از جرم پرداخته‌اند که از نتایج آن‌ها در تحقیق حاضر می‌توان بهره گرفت. در تنظیم این سوابق سعی شده است ترتیب زمانی و ارتباط موضوعی تحقیقات و همچنین جامعیت آن‌ها تا حد امکان رعایت گردد. ذیلاً به برخی از این تجارب داخلی و خارجی اشاره می‌گردد:

۲-۱-۱ سوابق خارجی

نیکلسون^{۳۲} (۲۰۱۰) در رساله دکتری خود با تأکید بر تأثیر ساختار خانواده، به این نتیجه دست یافت که ساختار خانواده بر ترس از جرم تأثیر معناداری ندارد و متغیرهای محیطی و محلی دارای تأثیر شاخص‌تری می‌باشند.

در تحقیقی دیگر داگلار^{۳۳} (۲۰۰۹) با استفاده از روش تحقیق کیفی و انجام مصاحبه‌های عمیق در میان دانشجویان بومی و غیربومی آمریکا در دانشگاه لوئیس ویل آمریکا، به این نتیجه دست یافت که همه دانشجویان (اعم از بومی و غیربومی)، به هنگام آگاهی از تجربه قربانی شدن دیگر دانشجویان و پیاده‌روی به هنگام شب، در برابر دو جرم آزار و اذیت جنسی و سرقت اموال شخصی، بیشتر احساس ترس را تجربه می‌کنند. این در حالی است که دانشجویان غیربومی نسبت به بومیان، ترس بیشتری از قربانی شدن دارند و علت آن را عدم تجانس فرهنگی با مردم آمریکا، تنهایی و رسانه‌های جمعی می‌دانند.

^{۳۲} David. F ,Nicholson

^{۳۳} Murat ,Daglar

کوهم^{۳۴} (۲۰۰۹) نیز در تحقیقی به بررسی داده‌های فضایی، الگوهای قربانی شدن و تجربه یا درک بی‌نظمی محلی برای تبیین ترس از جرم پرداخت. مطابق این تحقیق آگاهی از بی‌نظمی تأثیر بیشتری بر ترس در محله دارد تا خود جرم.

مطابق نتایج به دست آمده در پژوهشی در شهر واشنگتن امریکا نیز پیرامون تحلیل مدل‌های آسیب‌پذیری، بی‌نظمی و همبستگی اجتماعی در بررسی ترس از جرم، مدل بی‌نظمی بهترین مدل برای شرح پراکندگی دو بعد (بعد شناختی و رفتاری) ترس از جرم شهروندان شناخته شد. هرچند که دو مدل دیگر نیز تأثیر کمی داشتند (فرانکلین و همکاران^{۳۵}، ۲۰۰۸).

تسلونی و زارافونیتو (۲۰۰۸) با بررسی سه شاخص رایج ترس از جرم (احساس ناامنی به دنبال تنها ماندن در خانه به هنگام شب، احساس ناامنی در حین پیاده‌روی فردی به هنگام شب و نگرانی در مورد قربانی جرم شدن به طور مستقیم و غیرمستقیم) و از طریق کنترل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و اقتصادی - اجتماعی فرد به این نتیجه دست یافته‌اند که بین سه شاخص ترس از جرم همبستگی معناداری وجود دارد. از میان متغیرهای اقتصادی - اجتماعی از جمله سن، جنسیت، بعد خانوار، موقعیت شغلی و تحصیلی، مالکیت منزل، نوع منطقه مسکونی و مدت سکونت در آن، تنها جنسیت و مدت سکونت معنادار می‌باشند.

نتایج تحقیقی تطبیقی پیرامون ناامنی در دو کشور اروپایی نشان می‌دهد، متغیرهای همبستگی اجتماعی و عدم وجود تمایز چشمگیر میان همسایگان و خانوارها از لحاظ درآمد و طبقه اجتماعی با احساس ناامنی ارتباط معناداری دارند. نتایج تحقیق مذکور حاکی از این است که مردم اسکاتلند احساس ناامنی بیشتری نسبت به مردم ایسلند دارند. چرا که در ایسلند همبستگی اجتماعی بیشتر و تمایز طبقاتی، تفاضل درآمدی و تضاد کمتری در میان همسایگان در مناطق مختلف و در میان مردم مشاهده می‌گردد. از میان متغیرهای مستقل، محل سکونت (شهر/روستا) بیشترین تأثیر را بر احساس ناامنی داشته است. البته در اسکاتلند این متغیر نسبت به ایسلند تأثیر بیشتری داشته است. متغیر جنسیت در هر دو کشور عامل مهمی برای تبیین احساس ناامنی در خیابان‌هاست. ارتباط متقابل میان جنسیت و محل سکونت نیز در ایسلند معنادار می‌باشد (کریستجانسن^{۳۶}، ۲۰۰۷).

^{۳۴} Steven .A.Kohm

^{۳۵} Travis. W. Franklin; Cortney A. Franklin and Noelle E. Fearn

^{۳۶} Alfgeir Logi Kristjansson

فرگوسن و میندل (۲۰۰۷) در پژوهشی^{۳۷}، به بررسی سطوح فردی ترس از جرم و عوامل مؤثر بر آن پرداخته- اند و با تمرکز دوسویه بر سطوح فردی و جمعی در این تحقیق از نظریه سرمایه اجتماعی به عنوان چارچوب نظری استفاده نموده‌اند. با توجه به این تحقیق، حضور پلیس در محله، شبکه‌های حمایت اجتماعی، رضایت محلی و اثر بخشی جمعی تأثیر مثبتی بر کاهش ترس از جرم دارند. از میان این متغیرها اثربخشی جمعی بیشترین تأثیر را بر درک خطر جرم داشته‌است.

تحقیقی در امریکا نیز نشان داده است که زنان به شکل معناداری بیشتر از مردان احساس ترس را تجربه می- کنند. مردان بیشتر از قربانی شدن اموال و دارایی خود و زنان بیشتر از قربانی شدن خودشان می‌ترسند. در میان زنان و مردان، افرادی که بی‌نظمی، نابسامانی و جرایم بیشتری در میان همسایگان خود مشاهده کرده‌اند، از قربانی شدن خود واهمه دارند. از میان عوامل فردی، سازه‌های درآمد و نژاد در میان نمونه مردان معنادار است (شفر^{۳۸} و همکاران، ۲۰۰۶).

نتایج تحقیقی پیرامون ترس از جرم در بریسبن استرالیا، حاکی از وجود رابطه میان ویژگی‌های فردی، بی- نظمی یا بی‌سازمانی محلی، فرایندهای اجتماعی (کنش و تعامل محلی، اعتماد محلی) و ساختار محلی (موقعیت اقتصادی اجتماعی محله، تمایز محلی، ویژگی‌های شهرنشینی در محله) با ترس از جرم می‌باشد. با توجه به نتایج تحقیق، ویژگی‌های فردی و بی‌نظمی محلی شاخص مهمی در تبیین ترس از جرم می‌باشند در حالی که فرایندهای اجتماعی و ساختار محلی اهمیت کمتری دارند. از میان ویژگی‌های فردی، سن و جنس (جنس بهتر از سن ترس از جرم را تبیین می‌سازد) و از میان بی‌نظمی‌های محلی تنها وندالیسم و عدم پاکیزگی در محله بر میزان ترس از جرم تأثیرگذار می‌باشند (مک کرا و همکاران، ۲۰۰۵).

در تحقیق خارجی دیگری در زمینه ترس از جرم در ایتالیا نشان داده شده است، ترس از جرم با گستردگی میزان جرایم مرتبط است و گسترده‌تر از خود جرم می‌باشد. از میان متغیرهای مستقل، شهرنشینی (مشکلات پارک، ترافیک سنگین و آلودگی‌های هوایی به عنوان نشانه‌های شهرنشینی در نظر گرفته شده است)، تنزل موقعیت مناطق مسکونی (خیابان‌های کثیف و ضعف شبکه‌های حمل و نقل عمومی) و سکونت در شمال شرق ایتالیا بیشترین تأثیر را بر میزان ترس از جرم دارند و قربانی جرایم شدن تأثیر جزئی در تبیین میزان ترس از جرم دارد. از میان متغیرهای اجتماعی و جمعیت‌شناختی از جمله سن، جنس، تعداد اعضای خانواده، سطح تحصیلات، منبع درآمد و نگرش ذهنی در مورد موقعیت اقتصادی خانواده فرد، تنها سطح تحصیلات و نگرش ذهنی در مورد

^{۳۷} Modeling Fear of Crime in Dallas Neighborhoods: A Test of Social Capital Theory

^{۳۸} Joseph A. Schafer, Beth M. Huebner, Timothy S. Bynum